

Araştırma Makalesi • Research Article

Avrupa Birliği ve İslam İş Birliği Teşkilatı ile Gerçekleştirilen İthalat ve İhracat İşlemleri Üzerine Bir Çalışma

A Study on Import and Export Transactions with the European Union and the Islamic Cooperation Organization

Zeynep ERALDEMİR *

Öğr. Gör., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya MYO/Dış Ticaret, Hatay-Türkiye, ORCID: 0000-0001-5688-5360

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 14.12.2023

Kabul tarihi: 24.12.2023

Anahtar Kelimeler: İslam İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Birliği, Dış Ticaret, Siyaset

ÖZET

Türkiye'nin gerçekleştirdiği dış ticaret işlemleri piyasa dengesi ve ekonomik büyüme hedefleri açısından stratejik bir konumdadır. Türkiye'nin kurucu üye olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı ve üyesi olmasa da ekonomik anlamda dış ticaret ve gümrük işlemlerinde sağladığı entegrasyonla Avrupa Birliği ile gerçekleştirdiği ithalat ve ihracat işlemleri dikkate değer bir düzeydedir. İslam İşbirliği Teşkilatı 1969 yılında başlangıçta 24 üye ülke ile kurulmuştur. Uluslararası ölçekte önemli bir örgüt olan İslam İşbirliği Teşkilatının günümüzde üye sayısı 57'ye ulaşmıştır. Teşkilat, İslam ülkeleri arasında iktisadi, sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkileri geliştirmeyi amaçlarken teşkilat üyesi ülkelerin küresel piyasalarda daha güçlü hale gelmelerini de hedeflemektedir. Avrupa Birliği ise 1951 yılında kurulan 6 ülkenin kurucu üye olduğu, 27 üyeli ulusüstü bir örgüttür. İhracata dayalı büyüme hedefleyen Türkiye için ekonomik ölçekte bu iki örgüt büyük önem arz etmektedir. Türkiye'nin stratejik konumu, özellikle dış ticaret işlemleri açısından transit ülke durumu küresel ölçekte ekonomik sistem içerisinde gelişmeye ve büyümeye elverişli pozisyonunu desteklemektedir. Dolayısıyla bölgesel ve küresel örgütlenmeler açısından Türkiye önemli bir partner olma özelliğine sahiptir.

Çalışmanın amacı Türkiye'nin AB ve İİT ile gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerini inceleyerek bunun Türkiye ekonomisi açısından sonuçlarını tartışmaktır. Türkiye İstatistik Kurumundan edinilen özel ticaret verileri incelendiğinde İslam İşbirliği Teşkilatı ile Türkiye arasında gerçekleştirilen dış ticaret işlemleri bu örgütün Türkiye açısından taşıdığı potansiyeli ve gerekliliği gözler önüne sermektedir. Bu çalışmada İslam İşbirliği Teşkilatı'nın kurulduğu yıldan itibaren Türkiye'nin hem Avrupa Birliği ile hem de İslam İşbirliği Teşkilatı ile gerçekleştirdiği ithalat ve ihracat işlemleri dikkate alınırken bu veriler üzerinden ihracatın ithalatı karşılama oranları hesaplanmıştır. Bu iki örgüt ile gerçekleştirilen dış ticaret işlemleri karşılaştırılırken, ihracatın çeşitlendirilmesi konusunda İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Türk ekonomisi açısından ortaya çıkardığı fayda dikkate değerdir. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın küresel ölçekte etkinliğini artırması üye ülkeler lehine bir durum ortaya çıkaracaktır. Ayrıca üyelerin kendi aralarında ekonomik, siyasi ve iktisadi ilişkileri geliştirmesi ve güçlendirmesi Türkiye özelinde hem istikrarın

* Sorumlu yazar / Corresponding Author.

e-posta: zeyneperaldemir@mku.edu.tr

Atıf: Eraldemir, Z. (2023). Avrupa Birliği ve İslam İş Birliği Teşkilatı ile Gerçekleştirilen İthalat ve İhracat İşlemleri Üzerine Bir Çalışma. *Journal of Economics and Political Sciences*, 2023 3(2) 125-134.

sağlanmasına hem de bölgesel etkin bir güç pozisyonunun devamlılığına katkı sunacaktır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 14.12.2023

Accepted: 24.12.2023

Keywords: Organization of Islamic Cooperation, European Union, Foreign Trade, Politics

ABSTRACT

Foreign trade transactions carried out by Turkey are in a strategic position in terms of market balance and economic growth targets. Turkey's import and export transactions with the Organization of Islamic Cooperation, of which it is a founding member, and with the European Union, with its economic integration in foreign trade and customs transactions, although it is not a member, are at a remarkable level. The Organization of Islamic Cooperation was established in 1969, initially with 24 member countries. The number of members of the Organization of Islamic Cooperation, an important organization on an international scale, has reached 57 today. While the organization aims to develop economic, social, economic and political relations among Islamic countries, it also aims to make the member countries of the organization stronger in global markets. The European Union is a supranational organization with 27 members, of which 6 countries are founding members, founded in 1951. These two organizations are of great economic importance for Turkey, which aims for export-based growth. Turkey's strategic location, especially its transit country status in terms of foreign trade transactions, supports its position suitable for development and growth within the economic system on a global scale. Therefore, Türkiye has the feature of being an important partner in terms of regional and global organizations.

The aim of the study is to examine Turkey's foreign trade transactions with the EU and OIC and discuss their consequences for the Turkish economy. When the data obtained from the Turkish Statistical Institute is examined, the foreign trade transactions carried out between the Organization of Islamic Cooperation and Turkey reveal the potential and necessity of this organization for Turkey. In this study, while taking into account Turkey's import and export transactions with both the European Union and the Organization of Islamic Cooperation since the year the Organization of Islamic Cooperation was established, the export-import coverage ratios were calculated based on these data. When comparing the foreign trade transactions carried out with these two organizations, the benefit of the Organization of Islamic Cooperation for the Turkish economy in terms of diversification of exports is remarkable. Increasing the effectiveness of the Organization of Islamic Cooperation on a global scale will create a situation in favor of the member countries. In addition, developing and strengthening economic, political and economic relations between members will contribute to both ensuring stability and the continuity of an effective regional power position in Turkey.

1. Giriş

Küreselleşen dünyada dış ticaret de yaşanan gelişmeler hem iktisadi gelişmişlik düzeyine dair hem de ekonomik dengeler açısından iç ve dış piyasalar hakkında bilgi vermektedir. Dolayısıyla dış ticaret ve bu alanda yaşanan gelişmeler salt mikro düzeyde firmaları değil, tüm sektörleri ve bir ülkenin ulusal ekonomisini etkileyebilme potansiyeline sahiptir. Ülkelerin dış ticaret ilişkileri ve dış ticaret yapıları gelişmişlik düzeylerini yansıtabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yeri olan AB ile ilişkileri iktisadi, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik boyutlara sahiptir. AB'nin coğrafi konumu nedeniyle gerçekleşen ticarete ulaşım maliyetlerinin düşük olması Türkiye ile arasında doğal bir ticari bölge oluşturmakta bu da ticareti artırmaktadır.

Batı ile ilişkilerini çok yönlü olarak geliştiren Türkiye için alternatif ya da doğrudan alternatifi olmasa da farklı ülke ya da örgütlerle ilişkilerin ve ticaretin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu açıdan Türkiye'nin yönünü Doğu'ya çevirmesi, parçası olduğu İslam dünyası ile ilişkilerini geliştirmesi ve işbirliğini güçlendirmesi gerekmektedir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde Dış Ticaret İşlemlerine dair genel bilgiler verilmiş olup, ihracatın ithalatı karşılama oranının formülü ve dış ticaret literatüründeki yorum şekli üzerinde durulmuştur. Ardından Türkiye-İslam İşbirliği Teşkilatı ilişkileri incelenmiş, siyaseten örgütle mesafeli olunan dönemler olduğu gibi ilişkilerin daha fazla geliştiği, etkileşimin yoğun olduğu dönemlere de değinilmiştir. Siyasetin ekonomiyi,

ekonominin de dış ticareti etkilediği ve şekillendirdiği gerçekliğinden hareketle Türkiye'nin İslam İşbirliği Teşkilatı ile gerçekleştirdiği ithalat ve ihracat işlemleri incelenmiştir. TÜİK özel ticaret verileri ile ihracatın ithalatı karşılama oranı hesaplanmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Çalışmanın II. Bölümünde Türkiye, Avrupa Birliği ilişkileri, tarihsel süreç, siyasi ve ekonomik entegrasyona dair çalışmalar ve anlaşmalar üzerinde durulmuştur. Akabinde Türkiye, Avrupa Birliği dış ticaret ilişkileri incelenmiş, özel ticaret verileri dikkate alınarak ihracatın ithalatı karşılama oranı hesaplanmış ve oluşturulan tabloların sonuçları Türkiye açısından yorumlanmıştır.

2.Dış Ticaret İşlemleri

Dış ticaret, ihracat ve ithalat işlemlerinin toplamından oluşmakta ve bağımsız ülkeler arasında yapılan mal ve hizmet ticaretinin tümünü ifade etmektedir (Gürsoy, 2008: 18). İhracat, bir malın yürürlükte olan İhracat mevzuatı ve Gümrük mevzuatına uygun olarak, Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya Serbest Bölgelere çıkış işlemidir (İhracat Yönetmeliği, 2006). İthalat ise insan, hayvan, bitki sağlığı açısından risk oluşturmayan, kamu düzeni, kamu güvenliğini tehdit etmeyen mal ve hizmetlerin yurt dışından Türkiye Gümrük bölgesi içine İthalat ve Gümrük mevzuatına uygun şekilde getirilmesi işlemidir (Fırat & Gökbayrak, 2016: 106). Dış ticaret işlemlerine bağlı gelişmeler küreselleşen dünyada hem iç piyasaya dair hem de uluslararası piyasalar açısından verdikleri bilgilerle ekonomik dengeler açısından önem arz etmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı bu amaçla kullanılan ve yaygın olarak toplam mal ve hizmet ticareti için değil genellikle mal ticareti için kullanılan önemli bir göstergedir (Aydın, Başkaya & Demiroğlu, 2015: 5). Karşılama oranına ilişkin formülde t yılında gerçekleşen ithalatın ne kadarının ihracat tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. Bu formülde X_t t yılında gerçekleşen ihracatı M_t ise t yılında gerçekleşen ithalatı göstermektedir (Mikic & Gilbert, 2009: 41).

$$Z_t = \frac{X_t}{M_t}$$

Bu oran %100'den küçük çıktığında hesaplanan dönemde dış ticaret açığı verildiği sonucu ortaya çıkar ve ithalatın yüzdesel olarak ne kadarının ihracat yapılarak karşılandığı anlaşılır. Oranın %100'ün üzerinde çıkması durumunda ise dış ticaret fazlasının olduğu ve yüzdesel olarak ihracatın ithalattan ne kadar fazla olduğu anlaşılır (Utkulu & Aydemir, 2008: 7). Yapılan çalışmada İslam İşbirliği Teşkilatının kuruluş yılı olan 1969 yılından 2019 yılına kadar gerçekleşmiş olan ithalat ve ihracat işlemleri dikkate alınmıştır. On yıllık incelenen verilerin ardından 2020, 2021 ve 2022 yıllarına ait veriler de son güncel bilgilere ulaşılması açısından çalışmaya dahil edilmiştir. İki önemli uluslararası örgüt olan Avrupa Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı ile Türkiye'nin gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde Türkiye açısından ihracatın ithalatı karşılama oranları hesaplanmış olup, sayısal veriler istatistiksel grafiklerle sunulmuştur.

Öncelikli olarak Türkiye'nin 1969 yılından itibaren 10'ar yıllık süreler dikkate alınarak gerçekleştirdiği toplam ihracat ve ithalat rakamları ve ihracatın ithalatı karşılama oranı TÜİK'ten alınan özel ticaret verileri ile hesaplanmış ve tablo haline getirilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'nin 1969-2019 Arası Dış Ticaret Verileri 10'ar Yıllık Aralıklar ile Gösterimi

Türkiye'nin 1969-2019 Yılları Arası Dış Ticaret Verileri			
YIL	IHRACAT	ITHALAT	İHR./İTH. ORAN
1969	536.833.567	801.236.328	67,00
1979	2.261.195.302	5.069.431.611	44,60
1989	11.624.691.720	15.792.142.914	73,61
1999	26.587.224.962	40.671.272.031	65,37
2009	102.142.612.603	140.928.421.211	72,48
2019	171.464.944.593	202.704.319.533	84,59

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Tablo 1'de görüldüğü gibi 1969'dan 2019'a kadar Türkiye ölçeğinde toplam ihracat ve ithalat rakamları ve ihracatın ithalatı karşılama oranı verilmiştir. Özellikle 1999-2019 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranının giderek arttığı görülmektedir. Bu artışa rağmen ihracat temelli ekonomik büyümeyi hedefleyen Türkiye için dış ticaret açıkları istenmeyen

seviyelerde olmakla birlikte ihracatın ithalata bağlı olarak (hammadde ya da yardımcı maddenin işlenip ihracı) gerçekleşmesi bu rakamların oluşmasında etkili olmaktadır.

2.1. Türkiye- İslam İş birliği Teşkilatı İlişkileri

İslam İşbirliği Teşkilatı sömürge altındaki birçok İslam ülkesinin bağımsızlıklarını kazanması ve 1967 Arap-İsrail savaşından sonra İsrail'in işgalci politikalarının etkisiyle kurulmuş olan ve Müslüman halkların uluslararası siyasette aktif rol oynamalarına imkan tanıyacak nitelikte, dini, kültürel ve siyasal temelli bir örgüttür (Ataman, 2006: 586).

İslam İşbirliği teşkilatının kuruluş yıllarında Türkiye'nin teşkilatla olan ilişkisi son derece sınırlı bir düzeyde gerçekleşti. Bunun bir nedeninin resmî ideolojiden kaynaklandığı ileri sürülebilirken, Türkiye'nin o dönemde uluslararası sistem tarafından şekillenen dış politikası da ilişkilerin sınırlı düzeyde tutulmasında etkili olmuştur (Ataman & Gökşen, 2014: 24). Özal dönemi, İslam İşbirliği teşkilatı ile Türkiye'nin ilişkilerinin en çok ivme kazandığı dönem olarak değerlendirilebilir. Dış politikada pro-aktif bir strateji uygulayan Özal için İİT, uluslararası platformlarda Müslüman halkların uğradıkları haksızlıkların ifade edilebileceği ve aynı zamanda bunlara çözümler sunulması noktasında önemli bir uluslararası örgüt olarak değerlendirilmekteydi (Ataman & Gökşen, 2014: 24). 1993-96 yılları arası Türkiye koalisyon hükümeti tarafından yönetilmiş bu dönem İsrail'le yakın ilişkiler kurulmuş, İİT ile kurulan ilişkilerde ise bir sınırlama görülmüştür. 1996-97 yılında Refah yol hükümeti ve Erbakan'ın izlediği strateji İslam dünyası ve Müslüman ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine yöneliktir. Bunun bir sonucu olarak gelişen ilişkiler Refah yol hükümetinden sonra tekrar sınırlandırıldı. Türkiye'nin İsrail'le geliştirilen ilişkilerine Arap ülkelerinin gösterdiği tepki İİT ile Türkiye'nin sınırlı düzeyde kalan etkileşimine neden olarak gösterilebilir (Çandar, 2001: 1). Ak parti iktidarı ile birlikte Türkiye'nin Ortadoğu politikası farklılaşırken, İslam İşbirliği teşkilatının da etkinliğinin artırılması gerektiği ifade edilerek, örgüt ile Türkiye'nin

ilişkilerinin çok yönlü olarak geliştirilmesi yolunda bir irade ortaya konulmuştur (Doğan, 2016: http://insamer.com/tr/islam-isbirligi-teskilati-ve-turkiyenin-donem-baskanligi_442.html). 2004 yılında Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İİT Genel sekreteri olarak seçilmesi Türkiye'nin örgüte gösterdiği ilginin ve örgütteki ağırlığının kanıtı niteliğindedir (Ataman & Gökşen, 2014: 25). Dış ticaret politikalarının amaçları arasında siyasi ilişkilerin güçlendirilmesinin ekonomik ilişkilere yansıtacağı genel kabul gören bir gerçektir (Seyidoğlu, 2003: 118-120). Buradan hareketle örgüt ile geliştirilen siyasi ve politik ilişkiler ekonomik ilişkilere de yansımış, dünyada yaşanan ekonomik kriz nedeniyle AB ülkeleri ile daralan 2008 yılındaki dış ticaret işlemleri, İİT ile gerçekleştirilen ithalat ve ihracat işlemleri sayesinde krizin daha rahat atlmasına dönük önemli bir fırsat sunmuştur (Ataman & Gökşen, 2014: 25). Türkiye ile İİT'nin bugün itibarıyla de ilişkileri önem arz etmekte, örgütün uluslararası platformlarda daha etkin bir aktör olabilmesi ve küresel sorunlarda çözüm odaklı bir irade ortaya koyabilmesi gerekmektedir.

2.2. Türkiye-İslam İş birliği Teşkilatı Dış Ticaret İlişkileri

İslam iş birliği teşkilatı 1969 yılında kurulmuş, dünya ölçeğinde üye sayısı, nüfusu ve temsil ettiği coğrafi alan açısından Birleşmiş Milletlerden sonra gelen en büyük uluslararası örgüttür. İslam iş birliği teşkilatı adını 2011 yılında alan örgütün toplam 57 üyesi bulunmaktadır. Örgütün 2011'den önceki ismi İslam Konferansı örgütüdür. Tüm İslam dünyasını bir araya getiren tek uluslararası kuruluş olan İİT üyesi ülkeler: Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Brunei, Burkina-Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, İran, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye,

Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün, Yemen'dir (Keskin, 2016: 1).

İİT üyesi 57 ülkenin dış ticaretten dünya ölçeğinde aldıkları pay yaklaşık %10 civarındadır. Ülkelerin ithalat, ihracat hareketleri incelendiğinde dış ticaret işlemlerinin daha çok teşkilat dışında gerçekleştiği görülmektedir. İİT üyesi ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri dış ticaret hacminin zayıflığı, birkaç üye dışında üye ülkelerin genelinin düşük gelirli olması, düşük gelirli üyelerin genelinin makroekonomik sorunlarının benzeşmesi, çağın gereklerine uygun uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek üretim teknolojilerine sahip olmamaları ile açıklanabilir (Ağır & Metin, 2017: 136).

Tablo 2. Türkiye'nin 1969-2019 Arasındaki İİT ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Özel Dış Ticaret Verilerinin 10'ar Yıllık Aralıklar ile Gösterimi

İİT ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ DİŞ TİCARET VERİLERİ			
YIL	İHRACAT DOLAR	RAPOR TARİHİ: 13/12/2023	
		İTHALAT DOLAR	İHR./İTH. ORANI
1969	39.844.993	53.415.196	74,59
1979	410.185.979	1.127.658.327	36,38
1989	2.766.758.232	2.921.598.789	94,70
1999	3.961.427.867	4.078.473.523	97,13
2009	28.626.585.501	13.357.101.271	214,32
2019	44.826.425.189	24.810.970.281	180,67

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Tablo 2'de İslam İşbirliği Teşkilatının kurulduğu 1969 yılından başlamak üzere 2019'a kadar 10'ar yıllık periyotlarla Türkiye ile İİT arasındaki ithalat, ihracat rakamları ve Türkiye açısından ihracatın ithalatı karşılama oranı TÜİK'ten alınan verilerle hesaplanarak gösterilmiştir. Tabloda diplomatik ilişkilerin geliştirildiği yıllarda ekonomik ilişkilerinde Türkiye lehine gelişme gösterdiği görülmektedir.

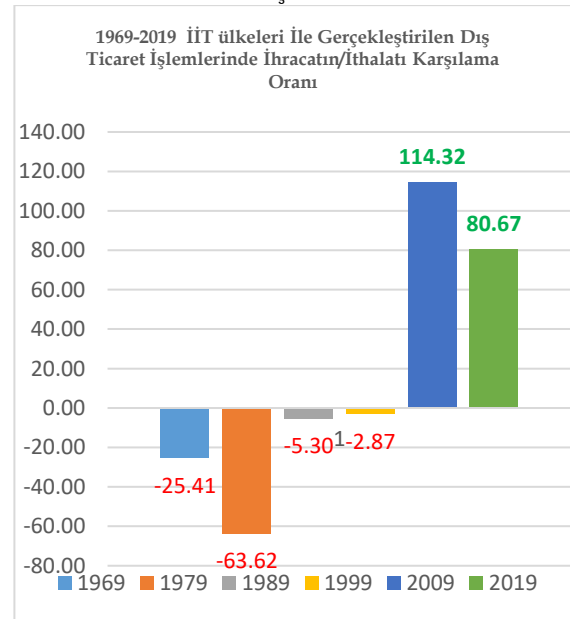
Tablo 3. Türkiye'nin 2020-2022 Yılları Arasındaki İİT ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Özel Dış Ticaret Verilerinin Gösterimi

YILLAR	İİT. İhracat	İİT. İthalat	İhr./İth.Oranı
2020	39.865.229.845	29.638.204.517	134,51
2021	51.785.367.158	28.286.753.909	183,07
2022	57.319.569.489	34.606.608.299	165,63

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Türkiye'nin İİT ülkeleri ile gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranının Türkiye lehine olduğu tabloda görülmektedir. Bu yılların başındaki pandemi etkisi ve küresel dalgalanmalara rağmen dış ticaret işlem hacminin de artarak devam ettiği görülmektedir.

Grafik 1. Türkiye'nin 1969-2019 İİT üyesi Ülkeler ile Yaptığı Dış Ticaret Verilerine Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

(TÜİK özel ticaret verileri tarafından Grafik Haline Getirilmiştir.)

TÜİK'ten alınan verilerle ihracatın ithalatı karşılama oranı hesaplanmıştır. Türkiye'nin İslam İşbirliği teşkilatı üyesi ülkelerle gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde yıllar itibariyle siyasi olarak örgütün önemsendiği ve ilişkilerin geliştirildiği yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranı Türkiye lehine bir sonuç doğurmuştur. Ak parti hükümeti ile ilişkilerin ciddi bir ivme kazandığı grafikten anlaşılmaktadır. Özellikle 2008 yılında yaşanan kriz ile birlikte AB ile gerçekleşen dış

ticaret işlem hacminde ciddi bir daralma yaşanırken aynı yıl İİT ile gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranının en yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Dolayısıyla teşkilata üye ülkeler kendi piyasalarına ilişkin makro ekonomik sorunlara çözüm üreterek ve örgüt içi dış ticaret işlemlerini geliştirerek ihracatın çeşitlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Tablo 4. Türkiye'nin 1969-2019 Yılları Arasındaki İİT Ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin Tüm Dış Ticaret Verileri İçerisindeki Oranının 10'ar Yıllık Aralıklar ile Gösterimi

Yıl	Tüm ihracat içindeki İİT Ülkeleri Oranları(%)	Tüm İthalat içindeki İİT Ülkeleri Oranları(%)
1969	7,42	6,67
1979	18,14	22,24
1989	23,80	18,50
1999	14,90	10,03
2009	28,03	9,48
2019	26,14	12,24

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Tablo 4'de görüldüğü üzere Türkiye'nin yıllar itibariyle gerçekleştirdiği toplam ithalat ve toplam ihracat içerisinde İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye ülkelerin oranı oldukça düşüktür. Görece ihracattaki payı ithalattan fazla olmakla birlikte her iki oranın da artırılmasının karşılıklı bir kazanç sağlayacağı söylenebilir.

Tablo 5. Türkiye'nin 2020-2022 Yılları Arasındaki İİT Ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin Tüm Dış Ticaret Verileri İçerisindeki Oranının Gösterimi

Yıl	Tüm ihracat içindeki İİT Ülkeleri Oranları(%)	Tüm İthalat içindeki İİT Ülkeleri Oranları(%)
2020	11,19	6,56
2021	10,89	5,10
2022	11,00	4,59

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Türkiye'nin 2020-2022 yılları arasında gerçekleştirdiği toplam ihracat ve ithalat işlemlerinde İİT ülkelerinin payını gösteren

tablo da oranların önceki yıllara göre ciddi anlamda düştüğü görülmekle birlikte buna küresel ölçekte yaşanan özellikle pandemi kaynaklı dalgalanmaların ve farklı ülke grupları ile gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerinin neden olduğu söylenebilir.

3. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Avrupa Toplulukları ile siyasi ve ekonomik anlamda işbirliğine yönelik çabalar 1950'li yıllardan beri Türkiye'nin gündeminde yer almaktadır (Kar & Ağır, 2008). Türkiye'nin topluluğa olan ilgisi ekonomik ve siyasi nedenlere dayanmakla birlikte tarihsel süreçte Yunanistan'ın da Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye olma talebi Türkiye açısından politik ve iktisadi kaygıları beraberinde getirmiş bu nedenle Yunanistan'ın hemen akabinde topluluğa üyelik başvurusu yapılmıştır (Balkır, 1995: 66). Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 1963 yılında Ankara Anlaşması imzalamıştır. Buna göre beş yıllık bir hazırlık döneminin ardından, geçiş dönemi başlamış ve 22 yıl sonra Gümrük Birliği anlaşması ile birlikte geçiş dönemi sona ermiştir. 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği anlaşması ile taraflar birbirlerine karşı gümrük vergileri ve eş etkili vergiler bağlamında ticaretin önündeki engelleri kaldırmışlar, üçüncü ülkelerden gelen ürünlere de ortak bir gümrük vergisi konulması konusunda anlaşmışlardır (Gürsoy, 2008: 345). Helsinki zirvesinde 1999 yılında aday ülke olarak kabul edilen Türkiye ile müzakereler başlamış ancak önemli aşamalar kaydedilmesine rağmen bir sonuç alınamamıştır (Kar & Ağır, 2008). Siyasi olarak bir sonuç alınamamasına rağmen coğrafi yakınlıktan dolayı, doğal ticari bölge içerisinde yer alması Türkiye'nin ekonomik anlamda AB üyesi ülkelerle olan entegrasyonunu artırmıştır. Türkiye ile AB üyesi ülkelerin coğrafi olarak yakınlığı ticarete ulaşım maliyetlerini düşürdüğü için bu durum ticareti artırıcı bir etki yaratırken, tüketicilerin tercihlerindeki benzerlikler de ticari ilişkileri olumlu yönde etkilemektedir (Ağır, 2012: 348).

3.1. Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaret İlişkileri

Türkiye'nin dış ticaret işlemleri incelendiğinde istatistiksel veriler Türkiye'nin en fazla AB üyesi ülkelerle ihracat ve ithalat yaptığını göstermektedir. Bu durum birbirinden farklı birçok dinamiklerle

açıklanabileceği gibi bunun Türk ekonomisi açısından doğurduğu sonuçlar önem arz etmektedir.

Tablo 6. Türkiye'nin 1969-2019 Arasındaki AB ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin 10'ar Yıllık Aralıklar ile Gösterimi

Yıl	İhracat Dolar	İthalat Dolar	İhr./İth. Oranı
1969	301.275.403	380.053.982	79,27
1979	123.809.406	2.393.995.673	5,17
1989	5.271.108.339	6.235.860.062	84,53
1999	13.621.354.739	20.347.852.772	66,94
2009	41.288.876.949	53.142.847.566	77,69
2019	72.308.293.344	63.943.660.856	113,08

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

1969 yılından 2019 yılına kadar Türkiye'nin AB üyesi ülkelerle gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde genellikle Türkiye'nin ithalatının ihracatından fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla AB üyesi ülkelerle gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranı yalnızca 2019 yılında Türkiye lehine bir sonuç doğurmuştur.

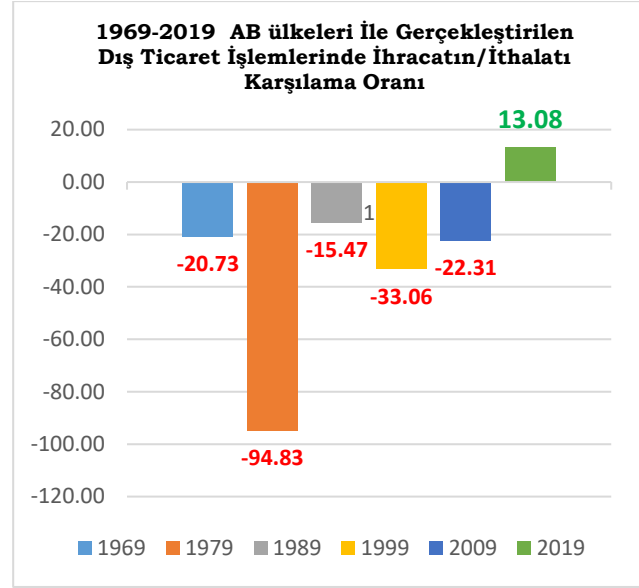
Tablo 7. Türkiye'nin 2020-2022 Arasındaki AB ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin Gösterimi

Yıl	İhracat Dolar	İthalat Dolar	İhr./İth. Oranı
2020	66.016.036.637	69.445.384.016	95,06
2021	87.743.061.772	81.086.685.312	108,21
2022	95.184.450.414	87.196.129.543	109,16

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Türkiye'nin AB üyesi ülkelerle gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde son üç yılda işlem hacminin arttığı, ihracatın ithalatı karşılama oranının da Türkiye ekonomisi lehine olduğu görülmektedir.

Grafik 2. Türkiye'nin 1969-2019 AB üyesi Ülkeler ile Yaptığı Dış Ticaret Verilerine Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Grafik Haline Getirilmiştir.)

Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği dış ticaret işlemlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranı Türkiye açısından genellikle dış ticaret açığı ortaya çıkarmıştır. Grafik 2'de görüldüğü gibi AB ile yapılan ithalat ihracat işlemlerinde dış ticaret açığının olmadığı tek yıl 2019'dur. Bu da ihracatta gerçekleşen büyük artış ile dış ticaret hadlerinin Türkiye lehine gelişme gösterdiği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Tablo 8. Türkiye'nin 1969-2019 Yılları Arasındaki AB Ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin Tüm Dış Ticaret Verileri İçerisindeki Oranının 10'ar Yıllık Aralıklar ile Gösterimi

Yıl	Tüm ihracat içindeki AB Ülkeleri Oranları (%)	Tüm İthalat içindeki AB Ülkeleri Oranları (%)
1969	56,12	47,43
1979	5,48	47,22
1989	45,34	39,49
1999	51,23	50,03
2009	40,42	37,71
2019	42,17	31,55

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Türkiye ile AB üyesi ülkelerin dış ticaret işlemleri ve AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin

toplam ihracatı ve toplam ithalatı içindeki oranları hesaplanarak tablo halinde verilmiştir. Rakamlar ve istatistiksel veriler AB üyesi ülkelerin Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yer edindiklerini göstermektedir. 2000'li yıllardan sonra Türkiye'nin toplam ithalatında AB üyesi ülkelerin toplam ithalat içindeki oranları giderek azalmaktadır. İhracatta da rakamlar AB üyesi ülkelere gerçekleştirilen ihracatın arttığını, 2009 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen toplam ihracatın %40'ının AB üyesi ülkelere yapıldığını, 2019 yılında ise toplam ihracatın %42'sinin AB üyesi ülkelere gerçekleştiğini göstermektedir.

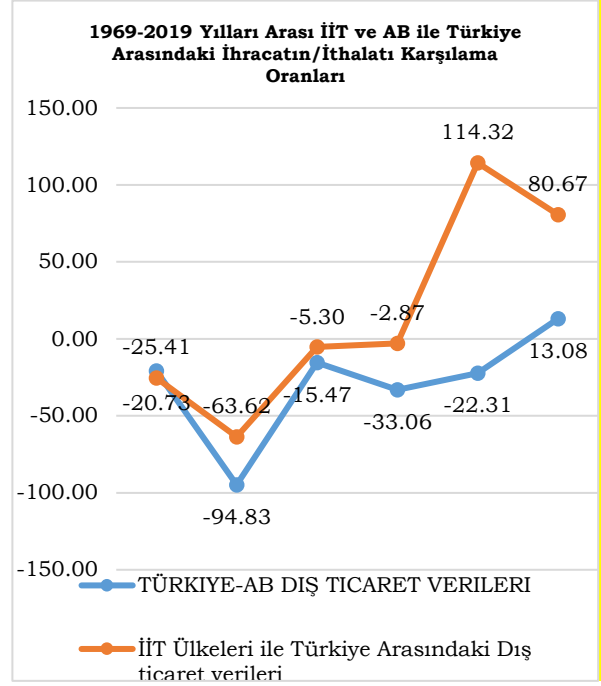
Tablo 9. Türkiye'nin 2020-2022 Yılları Arasındaki AB Ülkeleri ile Gerçekleştirdiği Dış Ticaret Verilerinin Tüm Dış Ticaret Verileri İçerisindeki Oranının Gösterimi

Yıl	Tüm ihracat içindeki AB Ülkeleri Oranları(%)	Tüm İthalat içindeki AB Ülkeleri Oranları(%)
2020	18,54	15,37
2021	18,46	14,61
2022	18,27	11,56

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Tablo Haline Getirilmiştir.)

Türkiye'nin 2020-2022 yılları arasında gerçekleştirdiği toplam ihracat ve ithalat içerisinde AB üyesi ülkelerin oranı tabloda görülmektedir. Dış ticaret işlem hacmi ve değeri artmakla birlikte AB üyesi ülkelerin Türkiye dış ticaretindeki payları azalmıştır. Bunda farklı ülke grupları ile gerçekleştirilen dış ticaret işlemleri etkili olurken pandemi sonucu yaşanan küresel sorunsalların payı olduğu da iddia edilebilir. İki örgütün yıllar itibarıyla Türkiye'nin toplam ithalat ve ihracatındaki oranları grafik olarak verilmiştir.

Grafik 3. Türkiye'nin 1969-2019 İİT ve AB Ülkeleri ile Yapılan İhracatın Toplam İhracat İçindeki Oranları

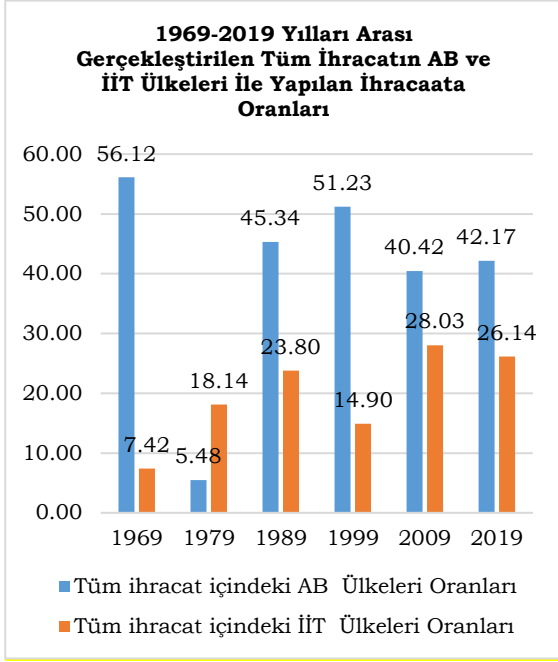
(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Grafik Haline Getirilmiştir.)

Grafik 3'de Türkiye'nin gerçekleştirdiği toplam ihracatta AB üyesi ülkelerin toplam ihracattaki oranlarında azalma olduğunda İİT üyesi ülkelerin toplam ihracattaki oranlarının arttığı görülmektedir.

Grafikte 1989 yılı öncesi ihracat artışı bu politikaları doğrular niteliktedir. Grafik benzer bir anlayışın 2000'li yıllar sonrasında da var olduğunu göstermektedir. Hem dış politika hem de dış ticarete rasyonel hesaplamaların ön planda olduğu, daha pragmatik ve pro-aktif bir dış ticaret politikasının hakim olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 4. Türkiye'nin 1969-2019 İİT ve AB Ülkeleri ile yapılan İthalatın Toplam İhracat İçindeki Oranları

(TÜİK Özel Ticaret Verileri Tarafından Grafik Haline Getirilmiştir.)

Grafik 4 görüldüğü gibi 1969 yılında Türkiye'nin gerçekleştirdiği toplam ihracatın %56,12'si AB üyesi ülkelere yapılırken bu oran İİT üyesi ülkelerde %7,42'dir. İlerleyen yıllarda özellikle 2009 yılından sonra İİT ülkeler ile gerçekleştirilen olumlu ilişkiler ekonomik sonuçlar doğurmuş bu da dış ticaret verilerine yansımıştır. Bu bağlamda İİT ülkeleri ile yapılan ihracatın gerçekleştirilen tüm ihracata oranı 1969 da %7,42'den 2019 yılına gelindiğinde %26,14'e yükseldiği görülmektedir. Ayrıca Grafik 4'te görüldüğü gibi AB üyesi ülkeler ile yapılan ihracatın tüm ihracata oranı 1969 yılında %56,12 iken geçen 50 yıl içinde 2019 %42,17'ye düşmüştür.

4.Sonuç

İslam İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Birliği iki önemli uluslararası örgüt olarak Türkiye için hem politik hem de ekonomik açıdan önem arz etmektedirler. Bu iki uluslararası örgütü Türkiye açısından birbirinin alternatifi olarak değerlendirmek mümkün değildir. Ancak sayısal veriler ve istatistikler dış ticaret işlemlerinin AB ile daraldığı dönemlerde İİT ile gerçekleştirilen dış ticaret işlemlerinde bir artışın meydana geldiğini gösterirken dolayısıyla bu bağlamda bir alternatif oluşturabileceği düşünülebilir

1983-93 yılları arası Türk dış politikasında Özal dönemi olarak değerlendirilmektedir. 1984 yılı Özal hükümeti ile birlikte dış politikada bir anlayış farklılığı meydana gelmiş, Türkiye'nin dış politikası ve akabinde dış ticareti çeşitlendirilmeye ve Türkiye'nin batıya olan bağımlılığı azaltılmaya çalışılmıştır. 2001 sonrası AK Parti hükümetleri döneminde de benzer politikaların devam ettiği görülmüştür. İİT'nin kuruluş tarihi olan 1969'dan itibaren özellikle 2001'den günümüze dış ticaret verilerinin Türkiye ekonomisi lehine bir ivme kazandığı anlaşılmaktadır. Özellikle ulus devletler ölçeğinde ekonomi ve siyasetin doğrudan birbirini etkilediği genel kabul gören bir gerçekliktir. Dolayısıyla ekonomi ve dış ticaret politikaları oluşturulurken, siyaseten yakınlık, dostluk, müttefiklik ya da stratejik ortaklık gibi sıkça telaffuz edilen ifadeler bu politikaları etkilemekte ve zaman zaman da şekillendirmektedir. AK parti hükümetlerinin siyaseten yakın ilişki kurduğu İİT ile bu durum iktisadi anlamda dış ticaret ölçeğinde de karşılık bulmuş ve ithalat- ihracat işlem hacmi ve değeri yıllar itibariyle artarak devam etmiştir.

AB gerek ekonomik gerekse de siyasi güç olarak dünya üzerinde önemli bir konuma sahiptir. Türkiye'nin AB'ne giriş süreci ile ilerlemeye başlayan ekonomik ilişkilerimiz, AB'nin gelişmiş sanayisi ve teknolojisi nedeniyle Türkiye aleyhine ilerlemiştir. Özellikle gümrük birliği antlaşması ile ihracatın ithalatı karşılama oranı giderek azalmıştır. Fakat bu durum 2019-2022 yılları arasında yaşanan Covid-19 ve Ukrayna krizleri nedeniyle Türkiye lehine gelişme göstermiştir. Bu durum AB ile Türkiye arasındaki ilişkinin çok önemli olduğunu göstermektedir. Türkiye son yıllardaki bu gelişimi dikkate alarak üretim çeşitliliğini, pazarlama stratejisini ve tedarik zincirindeki avantajını sürdürülebilir kılmalıdır.

Batı ile Doğu, özellikle İslam dünyası arasındaki ilişkinin seyrini son yarım yüzyılda çatışma, savaş ve gerilim oluşturmaktadır. Küresel ölçekte oluşan güç dengeleri uluslararası örgütlerin etkinliğini belirlemiştir. Temel amacı, Müslüman toplumların sorunlarını çözmek, İslam dünyasında birlik ve beraberlik sağlamak ve

bir İslam Medeniyeti inşa etmek olan İslam İşbirliği Teşkilatı hem coğrafi açıdan hem de temsil ettiği demografik yapı itibarıyla Birleşmiş Milletler'den (BM) sonra en büyük uluslararası örgüttür. Örgütün potansiyeli ve kapasitesi oldukça yüksektir; ırksal, mezhepsel ve kültürel düzeydeki farklılıkları bir yana bırakıp, bu organizasyonun kapasitesi ve potansiyeli etkin kullanılabilirdiğinde, küresel gelişmeler ve sorunların çözümünde daha aktif bir aktör olacağı düşünülebilir. Bu bağlamda İİT üyesi ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirdiği dış ticaret işlem hacminin artırılması, her bir ülkenin kendi ürünlerine ilişkin olarak Pazar enformasyon sistemleri kurulması, üye ülkelerin ticari alt yapılarının geliştirilmesi ve birbirlerinin pazarlarına ulaşılabilirliğin kolaylaştırılması gerekmektedir.

Tablo ve grafikler genel olarak göstermektedir ki dış ticaret hadleri açısından tek bir örgütsel yapıya bağımlılık bu örgütle yaşanması muhtemel siyasi ve ekonomik ihtilaflarda hem iç hem de dış piyasa açısından istikrarı tehdit edici bir unsur yaratmaktadır. Dolayısıyla özellikle ihracatın farklı coğrafi, ekonomik ve siyasi örgütler arasında çeşitlendirilmesinin ileri de meydana gelebilecek herhangi bir küresel ekonomik veya siyasi krizde Türkiye'nin ekonomik çıkarlarının korunmasına katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

Kaynakça

Ağır, H. & Metin, M. (2017). İslam İşbirliği Teşkilatı Ülkelerinin Kendi İçindeki Dış Ticareti. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), 125-138.

Ağır, H., (2012). Türkiye'nin Kendi Bölgesinde ki Dış Ticareti: Betimleyici Bir Analiz. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 347-355.

Ataman, M. & Gökşen, A. N. (2014). Sembolizm ve Aktivizm arasında İslam İşbirliği Teşkilatı-SETA.Ss.24.

Ataman, M. (2006). İKÖ: Müslüman Ülkelerin Birleşmiş Milletleri", Uluslararası Örgütler ve Türkiye içinde, Şaban Çalış, Birol Akgün ve Önder Kutlu (der.), (Çizgi Kitabevi, Konya: 2006), s. 586.

Aydın, M. F., Başkaya, Y. S. & Demiroğlu, U. (2015). Türkiye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı üzerine ampirik bir analiz. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Çalışma Tebliği No: 15/10.

Balkır, C. (1995). Türkiye-AT İlişkileri. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, XI, İstanbul: İletişim Yayınları, 66-86.

Çandar, C.(2001, Ekim 12). İKÖ ve Türkiye'nin Müslümanları. <http://www.yenisafak.com/arsiv/2001/ekim/12/ccandar.html>

Fırat, A. & Gökbayrak, F. (2016). Dış Ticaret teorisi ve Türkiye'de dış ticaret politikaları. İstanbul Gelişim üniversitesi yayınları.

Gürsoy, Y. (2008). Dış ticaret işlemleri yönetimi. Ekin basım yayın dağıtım, 4.baskı,sayfa:18,345.

http://insamer.com/tr/islam-isbirligi-teskilati-ve-turkiyenin-donem-baskanligi_442.html

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046

İhracat yönetmeliği. Md. 4-1/d. 06.06.2006 t.26190 s. R.G.

Kar, M. & Ağır, H. (2008). Türkiye'nin Üyesi Olduğu Ekonomik Entegrasyonlar İçinde AB'nin Yeri: AB'nin İkamesi veya Rasyonel bir Alternatifi Var mı? Küreselleşme Sürecinde Türkiye: Fırsatlar ve Sorunlar Sempozyumu, 12-14 Kasım, Çağ Üniversitesi, Tarsus-Mersin.

Keskin, B. (2016), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT):Tarihi, Yapısı ve Geleceği, Seta, s.125

Mikic, M. & John, G. (2009). Trade Statistics in Policy Making: A Handbook of Commonly Used Trade Indices And Indicators. United Nation ESCAP.

Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası İktisat. Güzem Can yayınları, 15.baskı, İstanbul, 118-120.

Utkulu, U. & Aydemir, İ. (2008). Türkiye'de Dış Ticaret İşlemleri ve Uygulaması (Teoriden Pratiğe), İkinci Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.